

Ludwig BAUER
književnik
Zagreb

UDK 821.112.2.09

Germanofobija u zapisima Theresije Moho

Germanofobija je jedna od konstantnih karakteristika europske civilizacije. Kroz povijest javlja se pretežno u dva oblika:

u obliku demonizacije opasnih protivnika, i

u obliku nesnošljivost prema različitim, pogotovo ako ih se smatra boljimima.

U dvjema knjigama koje je napisala autorica podunavskošvapskog porijekla Theresia Moho, pod naslovom Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj, Zagreb, 1998. i Zašto noć nema oči, Zagreb, 2000. (hrvatski prijevodi), nalazimo svjedočenje o oba oblika germanofobije. U prvoj je to netrpeljivost pa i agresija prema Nijemcima kao drukčijim, radinim, urednim, sklonim redu, a u drugoj svirepo proganjanje Nijemaca poslije Drugog svjetskog rata, pri čemu ih se poistovjećuje s nacističkim zločincima bez argumenata i dokaza, što je autorica prikazala kao strašno osobno iskustvo. Taj progon, kao i kod tolikih drugih, rezultira iseljnjem u domovinu predaka, usprkos ljubavi prema rodnom kraju.

1.

Tvrdnja kako je germanofobija jedan od stalnih pratilaca, pa čak i karakteristika europske civilizacije suviše je emfatična da bi se smjela postaviti na ishodišno mjesto znanstvenog teksta. U okvirima literarne spekulacije na margini literarnog predloška moguće je pak pozvati se na puki zdrav razum umjesto statistike i precizno definiranih argumenata, a liberalnijim pristupom esejističkog iskaza apelirati na vrijednost premisa koje se mogu smjestiti između granice intuicije i bar dijelom logičnog nagađanja na jednoj strani i aksioma na drugoj. Hipotetičku klicu europske germanofobije možemo smjestiti u vrijeme Cezarovih galskih pohoda kada su Rimljani morali doći u kontakt s nepokornim Germanima na Rajni, ili možda nešto kasnije za vrijeme Nerona Klaudija Drususa, koji je uspio okupirati germanska područja sve do Labe. Svakako je u rimskoj svijesti i povijesti ostao urezan masakr triju rimskih legija u Teutoburger Waldu iz 9. godine naše ere, bez obzira na to što su Rimljani ondje, u Teutoburškoj šumi – nije suviše naglasiti – bili osvajači.

Unutar ovakvog razmišljanja čini se logičnim pa i racionalno prihvatljivim da se protivnik mrzi. Zapravo se od iskona, u svim razdobljima ljudske povijesti i pretpovijesti, protivnika moralo demonizirati; jedino tako mogao je čovjek-ratnik ubijati drugog čovjeka, drugo ljudsko biće, previđajući da ubija pripadnika svoje vrste, da ubija brata. U takvo racionalizirano shvaćanje odnosa uklapaju se nazor koji se od početka naše ere protežu na ovamo, nazor kako su Nijemci predmet mržnje zbog toga što su započeli nekoliko, i to strašnih, europskih ratova. U prošlom stoljeću, koje ipak nije vremenska kolijevka u kojoj se rodila germanofobija, dva su svjetska rata dala puno argumenata svima onima koji su germanofobiju jačali i širili. Masovna strijeljanja nedužnih građana neutralne Belgije na početku Prvog svjetskog rata, nasumično bombardiranje civilnih ciljeva Londona, samo su neki od putokaza na toj mračnoj stazi. Ali poistovjećivanje partikularnog s univerzalnim, uvijek u sebi krije neizbježnu logičku grešku, pri čemu, usprkos svakom racionaliziranju, teorija i praksa germanofobije zadiru u iracionalno. Jasno je da je i u takvim prilikama cilj – manipuliranje emocijama, ali podlijevanje emocijama koje su izvan zdravog razuma stavlja u opredijeljenosti za germanofobiju pojačani naglasak na drugi dio te kobne složenice, na ono fobija: patološko stanje izvan vlasti razuma. Zašto je engleski kralj George V, monarh njemačke krvi i slijednik hanoverske dinastije, promijenio svoje prezime Saxe-Coburg-Gotha u Windsor? Zašto je *njemački ovčar* u engleskom jeziku odjednom prestao biti *German Sheppard* i postao *Alsatian*? Zašto se u suvremenoj Nizozemskoj, modernoj zemlji liberalnih nazora, liberalnih zakona i liberalnih građana, dogodi da osobni automobil nekog turista bude vandaliziran samo zato što ima njemačke registracijske tablice? Kada se u Rusiji 1865. godina obilježavala stogodišnjica smrti Mihaila Vasiljeviča Lomonosova došlo je ondje do prave antiruske pobune. Zašto? Prevelik broj istaknutih ruskih znanstvenika bili su Nijemci! Valjda je po istoj toj logici i ruski gradić u Finskom zaljevu koji je nosio njemačko ime Oranienbaum godine 1948. preimenovan u Lomonosov.

2.

Logika germanofobije – logika je apsurdna. I u književnosti se taj apsurd zrcali polarizirano, u odnosu na dva pola germanofobije koja sam ovdje pokušao naznačiti. U jednoj noveli francuskog pisca Guya de Maupassanta kao patriotkinja prikazuje se francuska prostitutka koja je među njemačkim vojnicima, svjesno i namjerno, širila sifilis. U nekoj pak prozi Ivana Sergejeviča Turgenjeva, koji sam bio izraziti germanofil, spominje se ruski turist koje se nađe na nekoj pučkoj njemačkoj svečanosti; u okruženju koje ne razumije, a zaražen oduševljenjem, taj ubogi Rus, pokušava izraziti atmosferu zaraznog veselja spontanim, nekontroliranim uzvikom: Narode, udri Nijemca!

Rekao bih da su ta dva pola književnošću uvjerljivo ilustrirana. U slučaju francuske patriotkinje–prostitutke kontekst je bio Prusko-francuski rat. U slučaju prostodušnog Rusa radilo se samo o mirnodopskoj eksploziji veselja.

3.

Gotovo pola života, na margini svoje socijalne svijesti i osjetljivosti, bio sam na neki način opsjednut *Politikom*, glavnim djelom Juraja Križanića, hrvatskog bogoslova, pisca i političara, rusofila i slavenofila, dominikanca koji je u redovima poljske vojske poginuo 1683. pokraj Beča, pri slamanju turske opsade austrijske metropole. U toj bibliji sveslavenstva i slavenske germanofobije bilo je toliko apsurdno, toliko protuslovlja, toliko anakronizma da nikako nisam shvaćao da takva knjiga može biti tako slavljena luč slavenskog političkog prosvjedenja pa i jugoslavenstva. Potkraj devedesetih godina napisao sam članak, analizu germanofobije u toj čudnoj knjizi, a prezentirao je i u okviru simpozija Nijemci i Austrijanci u hrvatskom kulturnom krugu (tekst *Nijemci u Križanićevoj "Politici"* objavljen je u Jahrbuchu VDG-a, 1999. godine /godište 1998/; str. 85-94). Pokušao sam u tom članku prikazati izljeve mržnje prema Nijemcima, kojima je ispunjena knjiga, i u samoj knjizi pronaći razloge takvoj apsurdnoj mržnji. Pretpostavljam da sam tom analizom sasvim uvjerljivo dokazao da Križanićeva mržnja prema Nijemcima izvire iz njegovih, ponekad nekritičkog i pretjeranog, divljenja prema svemu što i kako čine Nijemci. Savjetuje se Rusima da ne varaju pri vaganju, nego da koriste ispravne utege *kao Nijemci*, da ne podižu sklepane nesolidne kolibe, nego da grade čvrste kuće s temeljima *kao Nijemci*, itd, itd.

Križanić pokušava kazivati jedno, a poručuje nešto drugo; sasvim nedvojbeno Križanić upućuje svoju slavensku braću kako Nijemce valja mrziti, ne zato što su neprijatelji od kojih bi prijetila neposredna pogibelj, nego zato što su u svemu bolji.

4.

Theresia Moho, umirovljena medicinska sestra koja sada živi u Kölnu, rođenjem Podunavska Njemica iz Slavonije, objavila je devedesetih godina prošlog stoljeća dvije autobiografske knjige koje predstavljaju u najmanju ruku zanimljivo svjedočenje o

karakterističnoj ljudskoj sudbini u sudbonosnom vremenu i na sudbonosnom prostoru. Knjige su ubrzo prevedene na hrvatski – devedesete su i opet bile sudbonosno vrijeme za Hrvatsku – i objavljene u Zagrebu, i to *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, 1998. i *Zašto noć nema oči*, 2000. Prva knjiga donosi događaje povezane s autoričinim životom od njezina rođenja 1928. godine do kraja Drugog svjetskog rata, a druga, zapravo nastavak prve, prati autoričine doživljaje sve do godine 1956. i njezina iseljenja iz tadašnje Jugoslavije u Njemačku. Iako se obje knjige prvenstveno bave osobnim i obiteljskim reminiscencijama i velikim su dijelom autobiografska inventura, obje su strukturirane i tako da budu i univerzalnije povijesno svjedočenje o razdobljima na koja se odnose. Objе su također arhetip podunavskošvapske sudbine na tim prostorima pa su već time doprinos spoznavanju onoga o čemu se u toliko dugo šutjela, ili se tumačilo sasvim iskrivljeno i tendenciozno. Stoga ne iznenađuje što su knjige Theresije Moho privukle pažnju onih koji se, uz ostalo, bave problematikom što je već patentirano nazivamo Nijemci i Austrijanci u hrvatskom kulturnom krugu.

Na jednom od naših simpozija toga naziva doktorica filologije Lidija Dujić podnijela je referat pod naslovom *Theresia Moho: Njemački otisak hrvatske ženske priče*.¹ Čini mi se značajnim što je Lidija Dujić uvjerljivo pokazala da je ovdje riječ o autobiografskim romanima, što ne bih posebno argumentirao, s obzirom da je to već učinjeno na citiranom mjestu. U okviru ovog razmatranja ta je činjenica značajna jer ukazuje na potencijalnu dvostruku uvjerljivost svjedočanstava, koja se oslanjaju i na bogatu faktografsku razinu i na pokušaj višedimenzionalne projekcije događanja. S gledišta registriranja germanofobije, koja je tema ovog razmatranja, svjedočanstvo ovih knjiga utoliko vrednije time što Theresia Moho prikaz germanofobije ne vidi kao svoj primarni cilj; gotovo da je ta dimenzija tek posredno privlačila njezinu spisateljsku pažnju, iako je diskriminacija autobiografskog lika autorice u središtu njezina pisanja.

Theresia Moho prvenstveno se osjeća diskriminiranom kao žena, što je vrlo plastično, zaokruženo i argumentirano pokazano u spomenutom eseju Lidije Dujić. Ali i nacionalnu diskriminaciju Theresia Moho pokušava sagledati u širem okviru. U karakterističnom odlomku ona primjerice izrijekom navodi:

*Neprijateljstvo prema manjinama nažalost nije bila nikakva iznimka u selu. Ti su Cigani bili naši sugrađani, rodili su se kod nas i bili kršteni u katoličkoj crkvi.*²

Na drugim se mjestima spominju komplementarni slučajevi netrpeljivosti većinske sredine – a Theresia Moho većinom je izbjegava definirati u tom svojstvu kao hrvatsku – prema Mađarima i Židovima. Germanofobija se u tom kontekstu oslikava gradirano, uz pomoći detalja koji se naknadnim razumijevanjem cjeline u upotpunjuju u znatno suvisliji mozaik. Nerazumijevanje sredine prema svježe doseljenim Nijemcima, svježe

¹ Objavljeno u *VDG Jahrbuchu 2004*, Osijek, 2004, str. 103-108.

² Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 90.

doseljenim zato jer se roditelji Theresije Moho doseljavaju u Marijance iz Apatina, stavlja se u kontekst objektivne zadatosti. Autorica svome ocu pripisuje riječi:

*U Apatinu su naša djeca uz njemački jezik morala učiti i mađarski, ali ne i hrvatski, tako da smo sada stajali kao volovi pred zatvorenim vratima.*³

Očeve riječi ukazuju i na sljedeći stupanj različitosti:

Ovdašnji ljudi su drukčiji od nas. U početku su mi se sažaljivo smješkali, možda čak i podrugljivo, dok su me gledali kako radim u polju. Ne želim reći kako smo mi bolji, ne, samo smo drukčiji. Dok mi radimo do iznemoglosti, oni uživaju u životu, zabavljaju se i šale – a ipak nitko nije gladan.

*Ali me jedna stvar jako iznenadila: među Hrvatima, ovdje u plodnoj ravnici između rijeka Drave i Save, žive ljudi različitih nacionalnosti, mađarske i austrijske manjine. Svi žive u miru, svi se mole istome bogu, rimokatoličke su vjeri i to ih međusobno povezuje.*⁴

Ali vrlo brzo u tkivu pripovijedanja izranja gruba stvarnost: ono *svi žive u miru* postaje potisnuto onim *samo smo drukčiji*. Kao što se već dalo naslutiti mir, sloga i tolerancija prvo spotiču na jezičnoj različitosti:

*Tog prijedodneva, još dok sam se osjećala tako bijedno, došao je u našu učionicu ravnatelj škole Škrinjarić, zajedno s mojim bratom Josefom, i stao pokraj moje klupe. "Kaži, Josefe, zašto tvoja sestra ne zna bolje govoriti hrvatski?" – "Zato što kod kuće smijemo govoriti samo njemački", stidljivo je odgovorio Josef. "Tako, od danas ćeš s njom govoriti samo hrvatski, kod kuće i na svakom drugom mjestu gdje budete zajedno. Jesi li razumio, Josefe?" pitao je glasno i strogo.*⁵

Različitost se vrlo brzo pretočila u netrpeljivost, a netrpeljivost u mržnju, zlostavljanje, agresiju:

Tri velike djevojčice imale su vlast na dvorištu Nitko se nije smio igrati sa mnom, čak ni razgovarati. Velike su djevojčice ukorile, pa i ubole svakog tko bi mi se približio. Podijelile su ostalima male zašiljene komadiće štapića od lizalica koje su se kod nas prodavale na Petrovo, crkveni god, i za kojima je bila velika potražnja. Ti štapići su im služili za **držanje glupih Nijemaca na udaljenosti** (istaknuo L. B.). I mene su držali na udaljenosti.⁶

Daljnju eskalaciju oslikava nastavak teksta:

S olakšanjem sam čula poziv koji je objavio kraj odmora, velikom brzinom napustila svoj kut i potrčala u učionicu. Ipak sam još jasno čula već poznatu rugalicu koju su glasno izgovarale za mnom:

³ Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 19.

⁴ Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 22.

⁵ Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 140.

⁶ Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 142.

“Švabo, tralala,
guzica ti trambava,
nemaš krpe
da pokriješ dupe.”⁷
A zatim slijedi:

*Kad je završila škola, pošla sam kući. Iza kuće u kojoj su stanovali učitelji, na uglu ulice, čekala me cijela banda djevojčica. Napale su me kao hijene, namazale mi lice blatom, stavile i blato u usta kad sam htjela zvati u pomoć, u kosu, razmazale ga po odjeći. Osim toga su me i tukle. Izule su mi cipele i bacile ih nasred puta u blato i iznudile su od mene obećanje da više nikada neću doći u školu.*⁸

Teror djece usmjeravali su dakako odrasli. Tragično je što je u konkretnom slučaju među tima odraslima i netko tko bi ih mogao bolje poučiti, ravnatelj škole:

“Weissenberger”, nikada me nije, kao ostale, zvao imenom, “za kaznu ćeš ostati stajati. Druge djevojčice smiju sjediti.”

...

“Fuj, Švabo, smrdiš kao mrcina!” rekao je, stavio mi svoj štap na sredinu grudi i pritisnuo me njime, gurnuo tako da sam sjela u klupu i vratio se glasoviru.⁹

5.

Dolazak Nijemaca na početku rata mijenja kontekst germanofobije koju je u prethodnom razdoblju Theresia Moho sasvim dobro upoznala i bolno proživjela. Simpatizeri Nijemaca, uz ostalo i oni Hrvati koji su u tome vidjeli oslobađanje od srpske dominacije, svakako nisu oni koji bi bili skloni germanofobiji. Ostali su pak potisnuti, otjerani, i njihov se odnos prema Nijemcima mijenja. Naravno, na toj strani na djelu je demonizacija protivnika, koje se ni Theresia Moho ne usteže nazvati okupatorima. Ali u promijenjenim uvjetima upravo neki od domaćih Nijemaca daju povoda za odbojnost prema sebi:

U našem selu nije bilo mnogo Nijemaca. Rijetko su se izjašnjavali kao Nijemci, a i tada bi to činili pojedinačno. Neke uopće nisam ni poznavala, nisam uopće znala da i oni spadaju u našu manjinu sve dok Nijemci nisu okupirali Jugoslaviju.

Onda su se ti Nijemci odjednom uspravili, ispružili vratove kao nagrađeni pijetlovi, počeli govoriti njemačkim jezikom – nekom mješavinom, koja se jedva mogla razumjeti – pravili su se važni, organizirali su se i osnovali udruženje “Kulturbund”.

⁷ Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 143.

⁸ Ibidem.

⁹ Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 174.

Sigurno su se osjećali snažnima, odjednom su mislili da su bogovi u selu i jao onom “takozvanom Nijemcu” koji bi izgovorio i jednu hrvatsku riječ.

*“Tu pischt Teitsche. Tu muscht Teitsch vrzela”, opomenuli su me jedan dan jer sam se na ulici, među Hrvatima, ustručavala govoriti njemački.*¹⁰

Navedenim tekstom autorica jasno pokazuje kako, usprkos svemu što je proživjela, nije opterećena uskogrudnošću. U daljnjem tekstu čitamo da se i cijela njezina obitelj opirala toj vrsti militantnog nacionalizma. Za Theresiju Moho biti Njemicom nije značilo podupirati *okupatore*, iako je određeni sentiment prema *ljubaznim* sunarodnjacima postojao, i sasvim je i razumljiv i prihvatljiv. Teško je reći što je autorica zaista mislila, tj. nije li njezin stav izražen u knjizi plod naknadne pameti, ali ovakvi dijelovi teksta jasno sugeriraju ne samo njezin stav prilikom pisanja nego i premisu novog oblika germanofobije koja će podrobnije biti opisana u sljedećoj knjizi. Ali već i pri kraju ove prve jasno se oblikuju novi odnosi:

U jesen 1944. doista je došao odlučujući trenutak.

“Svi Nijemci neka spakiraju najnužnije stvari”, govorili su nam, “i neka što prije napuste opasno područje ako im je život mio i ako ne žele pasti u ruke barbarima koji će ih sa zadovoljstvom poklati.”

Ova je vijest iznenadila Nijemce u selu. Ljudi nisu shvaćali da “moćni” Nijemci moraju bježati pred partizanima, da bi se Nijemci mogli prisiliti da jednostavno napuste svoje kuće i imanja koja su stekli s mukom.

*Sve što je imalo noge hodalo je ulicom. Neki Hrvati su vikali: “Švabe moraju otići iz našega sela i iz naše zemlje. Moraju se vratiti u Njemačku praznih ruku, isto onako kao što su jednom davno došli ovamo. Njihova muka i pohlepa nije im donijela ništa. Hahaha...”*¹¹

Psihologija mase pridonijela je tome da se masa prilagodi novom stanju, novom odnosu prema Nijemcima:

*Zvuk se širio zrakom, prodirao u srž i u kosti, ispunjavao svaki kutak. Zbog toga sam se zanosno osjećala nesigurnom. Tko su bili oni što su sada s pobjednicima slavili tako glasno i bili na strani partizana? Ja ih više nisam poznavala.*¹²

U rujnu 1945. godine, nakon nekoliko mjeseci nemilosrdne odmazde prema onima koji su se mogli smatrati neprijateljima, nakon neuspješnog bijega i skrivanja Theresije i njezine obitelji, Theresiju su i dio njezine obitelji uhapsili. Razlog? Njezina krivica? Bila je Njemica.

¹⁰ Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 242.

¹¹ Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 317.

¹² Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 326.

6.

Druga knjiga Theresije Moho, *Zašto noć nema oči*, unaprijed je bila predodređena i shvaćena kao nastavak prve. Iako se vremenski nastavlja na događanja iz prve knjige, *Zašto noć nema oči* svojim je karakterom ipak ponešto drugačija knjiga. Dok je u prvoj svojoj autobiografskoj prozi autorica nastojala što objektivnije pokazati događaje, ljude i društvene odnose, u drugoj se naglasak prenosi na progon, na sve situacije u kojima se taj progon iskazuje, na trpnju i stradanje autorice, kao i na nemilosrdnost onih koji su je gonili. Drugačiju autorsku orijentaciju sugerira već naslov; njegova je angažiranost izražena imenicom *noć*, a misli se na noći u kojima neki ljudi *postanu žrtve mraka*. Transponiranost svoje orijentacije autorica pokazuje i time što slojevitije analizira razloge novog odnosa, novog terora prema Nijemcima:

Sve kuće i imovina Nijemaca bili su zaplijenjeni. Pošteđene su bile samo kuće miješanih bračnih parova, ako su mogli dokazati da je barem zemljište bilo uvedeno na ime bračnog druga hrvatske narodnosti. Vlast je sustavno oduzimala imovinu. Najprije su oduzimali kuće Nijemaca koji su otišli 1944. godine za vrijeme evakuacije. Nakon toga kuće članova Kulturbunda, čak i pasivnih članova. U slučaju da su bacili oko na još kakav posjed, nisu prezali pred umorstvom kako bi uzeli što su htjeli. Govorili su: – Mrtvima ne trebaju kuće. Među tim žrtvama bila je i naša mama.¹³

Nije mi namjera ovdje prenositi sumornu fabulu ove knjige; dovoljno je reći da se ta fabula iscrpljuje bijegom Theresije Moho iz zatočeništva, njezinim skrivanjem, u tajnim skloništima i na nepredvidivim mjestima, u šumi i u polju kamo se sklanja kao životinja koju progone lovci, te ponovnim zatočeništvom i bezbrojnim maltretiranjima koja doživljava. Ali moja je namjera prvenstveno dati svojevrstu analizu germanofobije i s njome povezanih odnosa, kako se te relacije pojavljuju u knjizi. I opet ću se poslužiti montažom citata, nastojeći na taj način izbjeći prigovor kako je riječ o nametanju vlastite interpretaciji; volio bih da ona bude razumljiva i prihvatljiva kao emanacija izvornog teksta.

U realiziranju poslijeratnog progona Nijemaca imovina je, bar na razini neposrednih izvršitelja, imala značajnu ulogu. Kako to opisuje Theresia Moho, u borbi za opstanak progonjeni su Nijemci dio svoje imovine povjeravali susjedima. Bar dio tih susjeda bio je spreman pomoći koliko god je bilo moguće. Čini mi se vrlo značajnim što se autorica ovdje kritički odnosi i prema manifestacijama njemačke netrpeljivosti prema drugima:

Stidjela sam se zbog njihove spremnosti da s nama dijele i posljednji zaloga jer sam znala da nisam ništa sama zaslužila. Osim toga u podsvijesti sam čula bakin glas: - Nećeš se igrati s Hrvatima, ti si Njemica.

¹³ Theresia Moho: *Zašto noć nema oči*, Zagreb, 2000, str. 55.

*Ti ljudi, s kojima se nisam smjela igrati, sada su nas primili, zaštitili nas, sakrili i skrbili o nama.*¹⁴

Time se dotičemo jedne, makar i sekundarne, motivacije za germanofobiju, a germanofobiji je, iako posredno, posvećena cijela knjiga. S time je očito povezano i nastojanje da se Nijemcima kojima je bilo stalo do vlastitog identiteta oduzme taj identitet, odnosno baš takav identitet do kojeg ime je bilo stalo. Jedna od scena u kojoj progonjena autorica sa svojim stricem prelazi bosa preko neke vode ima u tom smislu simbolično značenje:

- Striče Johanne, gdje je ta rijeka koju tražiš? Ne misliš li da smo već odavno morali stići do nje? - čula sam se kako govorim.

- *Ne poznajem nikakvog Johanna. Ja se zovem Stjepan Babić - šapćući me ukorio, lagano se okrenuši prema meni. Postidjela sam se...*¹⁵

Simbolično značenje imaju i one scene u kojima se pokazuje kako je gotovo nemoguće pobjeći od svog porijekla i stvarnog identiteta:

Kad sam bila dijete, željela sam biti jedna od njih, Hrvatica, ne Njemica, a sada, kad sam imala iskaznicu i zvala se Agica Ivanović, ipak sam nesigurno uvukla glavu, sjećajući se majčinih riječi:

- *Ne možeš sakriti svoje podrijetlo. Svatko će i po mraku vidjeti da nisi Hrvatica nego Njemica.*¹⁶

Jedan od oblika koji fenomen germanofobije najčešće poprima svakako je netrpeljivost prema njemačkom jeziku. Zapravo je čak i slavensko ime za Nijemce u vezi s takvim odnosom. Nijemci su bili oni koji nisu znali slavenski jezik, nisu se mogli njime služiti i za Slavene bili su nijemi. Theresia Moho donosi više od jedne scene u kojoj se i opet na literarno simboličan način podcrtava ta specifična pojava:

- *Jučer su strijeljali one koji su bili broj pet - rekla je žena koja je stajala pokraj mene. Neki su se počeli moliti, drugi su plakali. Smirivali su ih udarcem biča. Glasno su se molili, a što je bilo još gore, na njemačkom jeziku. Time su još više dražili vojnike, pomislila sam, jer nama je tata najstrože zabranio da kažemo i jednu jedinu njemačku riječ. Jednom je rekao: - Ako želimo preživjeti, moramo izbrisati naš jezik iz pamćenja.*¹⁷

Težinu simbolike koje posljednje riječi nose u sebi najbolje shvaćaju preostali pripadnici njemačke manjine u ovim krajevima, pripadnici manjine koja je uglavnom izgubila svoj jezik. Ipak, ključna je riječ u citiranom odlomku *strijeljali*. Alternativni tipičan glagol, naravno, bio je *pobiti*:

¹⁴ Theresia Moho: *Zašto noć nema oči*, Zagreb, 2000, str. 57.

¹⁵ Theresia Moho: *Zašto noć nema oči*, Zagreb, 2000, str. 142.

¹⁶ Theresia Moho: *Zašto noć nema oči*, Zagreb, 2000, str. 145.

¹⁷ Theresia Moho: *Zašto noć nema oči*, Zagreb, 2000, str. 28.

- Naprijed marš, hodajte, gamadi dosadna, inače ćemo vam mi dati! - Gonili su nas kao umornu stoku i gundali: - Nemamo volje cijelu noć gnjaviti se s tom stokom. Kad bi se mene pitalo, sve bih vas pobio i nabacao na hrpu.

- *Ne, oni nisu zaslužili tako lijepu smrt - oglasio se drugi. - Prvo se moraju koprcati, savijati se po podu kao zgnječeni crvi!*¹⁸

Iako sumorna i somnambulna, prepuna mora koje se ne pojavljuju samo u kasnijim snovima nego imaju svoj čvrst povod i na javi, cijela je knjiga ispunjena scena u kojima neki bolji ljudi pokušavaju pomoći progonjenoj junakinji. Među mnogim ljudskim zvijerima, ima i onih koji bi je službeno trebali progoniti, ali ipak pokazuju svoju humanu stranu. U pravilu ipak oni koji joj žele pomoći pripadaju ljudima koji nemaju simpatija za novi režim. I tu se otkriva to drugo lice germanofobije. Ono prvo, pokazano slojevito u prvoj knjizi govori prvenstveno o različitosti, ovo drugo lice jest dio demonizacije protivnika. Cijelo jedno razdoblje nakon Drugog svjetskog rata bilo je obilježeno apsurdnom jednadžbom: Nijemac=nacist; Nijemac=zločinac. Nije to bilo samo na slavonskim prostorima koje opisuje Theresia Moho. Bilo je toga svugdje, diljem Europe, pa i Sjeverne Amerike, ali ona plastično prikazuje kako je to bilo ovdje. Geslo koje vrijedi od antike, *Vae victis*, tj. *Jao pobijeđenima* – odnosilo se i na one koji nisu ratovali. Odnosilo se to i na one, kako pokazuje Theresia Moho, koji nisu ni sanjali da pripadaju jednoj od zaraćenih strana, a pogotovo nisu mogli sanjati da ih se poistovjećuje sa zločincima:

“A tko su fašisti koje oni žele ubiti?” pitali smo tatu. “To smo mi, Nijemci”, odgovorio je i nastavio moliti svoju krunicu.

Zastao mi je dah od straha. Moja su se braća uplašila, a baka je stajala otvorenih usta: “Što kažeš? Kako se mi to zovemo?”

“Fašisti”, odgovorio je Petar.

“*Tako se još nikada nismo zvali. Mi smo Nijemci i to ćemo ostati*”, podigla je glas.¹⁹

Izdvajajući se iz apsurdne jednadžbe po kojoj su svi Nijemci krivi za zločine nacista, za Theresiju Moho, kao i za mnoge druge, na kraju je značilo iseliti se:

*Sljedeći dan, bio je 29. veljače 1956., prestupna godina, stigli smo u Piting, granični prihvatni logor. Doista smo uspjeli, bili smo u Njemačkoj, našoj domovini, kako je govorio moj djed.*²⁰

Ostati Njemicom, sačuvati svoj identitet i integritet, Theresia Moho mogla je samo iseljenjem u zemlju dalekih predaka; iako je bila zapisala kako su Marijanci najljepše mjesto na svijetu.

¹⁸ Theresia Moho: *Zašto noć nema oči*, Zagreb, 2000, str. 11.

¹⁹ Theresia Moho: *Marijanci – djetinjstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 326.

²⁰ Theresia Moho: *Zašto noć nema oči*, Zagreb, 2000, str. 434.

Die Germanofobie in den Schriften von Theresia Moho

Zusammenfassung

Die Germanofobie ist eine der konstanten Eigenschaften der europäischen Zivilisation. Durch die Geschichte meldet sie sich überwiegend in zwei Formen:

- in Form der Dämonisation gefährlicher Gegner, und
- in Form der Unduldsamkeit Andersartigen gegenüber, besonders wenn diese für etwas Besseres gehalten werden.

In beiden Büchern der Autorin donauschwäbischen Stammes Theresia Moho, unter den Titeln *Marijanci – die Kindheit in Kroatien*, Zagreb, 1998 und *Warum hat die Nacht keine Augen*, Zagreb, 2000 (Übersetzungen ins Kroatische), finden wir Zeugnisse zu beiden Formen der Germanofobie. Im ersten ist das die Unduldsamkeit und sogar Agression den Deutschen als Andersartigen, Fleißigen, Ordentlichen, Ordnungsliebenden gegenüber und im zweiten die grausame Verfolgung der Deutschen nach dem 2. Weltkrieg, wobei sie ohne Argumente und Beweise mit den nazistischen Verbrechern gleichgestellt werden, was von der Autorin als ein schreckliches persönliches Erlebnis dargestellt wird. Das Ergebnis dieser Verfolgung ist, wie auch bei vielen anderen, eine Aussiedlung in die Heimat der Ahnen, trotz der Liebe zum Geburtsland.